

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2017:60

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schaktningsövervakning i Hammarby och Kjula

Hammarby 4:1, Hammarby 20:1, Hammarby 57:1,
Kjula 63:1 och Kjula 63:3. Inom fastigheterna Forshem 1:1,
Kjula Berga 1:21, Stora Tidö 1:20, Hammarby och Kjula socknar,
Eskilstuna kommun, Södermanland

Erica Strengbom

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2017:60

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schaktningsövervakning i Hammarby och Kjula

Hammarby 4:1, Hammarby 20:1, Hammarby 57:1,
Kjula 63:1 och Kjula 63:3. Inom fastigheterna Forshem 1:1,
Kjula Berga 1:21, Stora Tidö 1:20, Hammarby och Kjula socknar,
Eskilstuna kommun, Södermanland

Erica Strengbom

Lst dnr 431-1097-2017

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2017 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2017:60

Författare Erica Strengbom

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

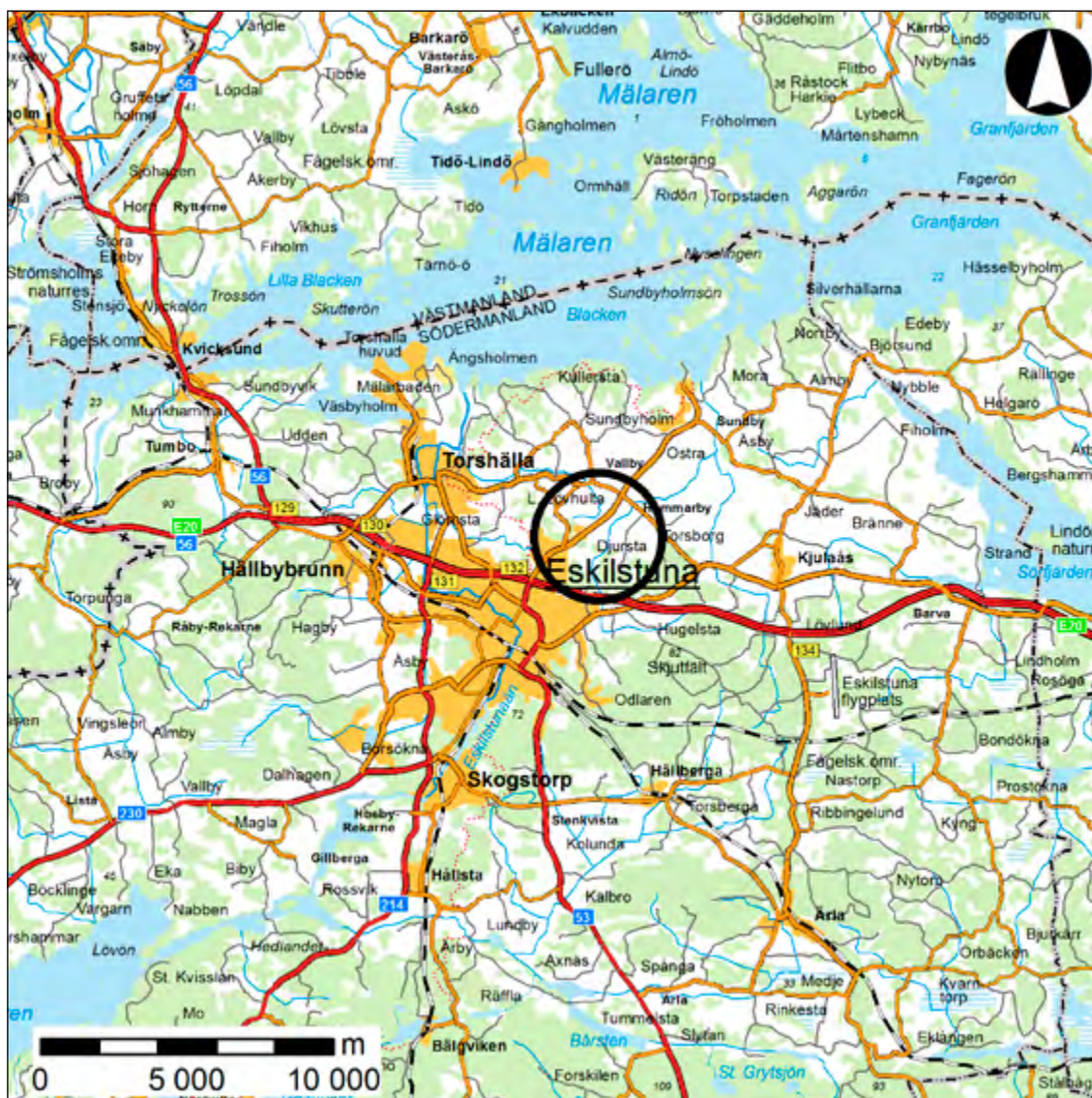
Omslagsfoto Schakt i delområde 2 med gravfält Hammarby 20:1 i bakgrunden.
Sett från väster.

Foto Om inte annat anges är fotografierna tagna av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_170001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Tidigare undersökningar	6
Syfte och frågeställningar	7
Metod	7
Resultat	7
Delområde 1	
Vibyberg Kjula 63:1–3	7
Delområde 2	
Stora Tidö Hammarby 20:1	10
Delområde 3	
Hammarby 4:1 och Hammarby 57:1	10
Utvärdering av resultaten	
i förhållande till undersökningsplanen	10
Referenser	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Bilagor	16
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	16

Figur 1. Karta över Hammarby och Kjula med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Med anledning av att Stadsnätbolaget gräver ner fiberkablar i Hammarby och Kjula socknar har Arkeologgruppen AB utfört en schaktningsövervakning inom tre områden som angränsade till fornlämningar. Områdena som berörs är gravfält Hammarby 4:1, gravfält Hammarby 20:1, gravfält Hammarby 57:1, stensträng Kjula 63:3 och skärvstenshög Kjula 63:1. Fältarbetet utfördes under tre dagar i maj och juni år 2017. Inget av antikvariskt intresse påträffades vid schaktningsarbetet.

Inledning

Länsstyrelsen i Södermanland har beslutat om en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning av markingrepp inom fornlämningsområdena för Hammarby 4:2, Hammarby 20:1, Hammarby 57:1, Kjula 63:1 och Kjula 63:3. Markingreppet innebar schaktning för fiberledningar. Utredningen genomfördes av Arkeologgruppen AB och uppdragsgivare var Stadsnätbolaget.

Bakgrund och kulturmiljö

Undersökningsområdet består av tre delområden som sträcker sig över två socknar: Hammarby i väster och Kjula i öster. Topografin består av av flack lermark med bergs- och moränhöjder. Från söder till norr löper Kjulaåsen. Den flacka lermarken som benämns Kafjädern utgörs idag till största del av jordbruksmark men har under förhistorien legat under vatten som en fjärd tillhörande Östersjön och senare Mälarens vatten. Under stenåldern låg området helt under vatten. I och med landhöjningen blev området under bronsåldern ett skärgårdslandskap med större öar. Den östra delen av undersökningsområdet bestod under äldre järnålder av en större ö som under yngre järnålder anslöts till fastlandet. Här finns enligt fornminnesregistret en skärvstenshög (Kjula 63:1), en stensträng (Kjula 63:3) och strax österut vid Kjulaåsen en boplatz (Kjula 336:1) daterad till förromersk-romersk järnålder. På Kjulaåsen finns också ett höggravfält med resta stenar och en runsten som markerar en förhistorisk färdväg (Kjula 11:1, Kjula 12:1, Kjula 39:1). I den västra delen av undersökningsområdet finns flera äldre järnåldersgravfält med kontinuitet in i yngre järnålder. Ormkullen (Hammarby 20:1) är ett av dem.

På 1100-talet uppfördes Kjula och Hammarby kyrkor längs Kafjäderns forna strandlinje. I båda kyrkorna finns fragment av Eskilstuna-kistor inmurade i kyrkväggarna. Kyrkorna har troligen föregåtts av träkyrkor (d01kuns-kapsunderlag_kafjadern).

Delområde 1 ligger i Kjula socken och undersökningsområdet angränsar till Kjula 63:1–3 som består av en registrerad skärvstenshög (Kjula 63:1). Nordväst om skärvstenshögar löper en stensträng (Kjula 63:3) (se figur 2).

Delområde 2 ligger i den sydvästra delen av Hammarby socken strax väster om gravfältet Ormkullen (Hammarby 20:1). Gravfältet ligger på en åsrygg och består av cirka 60 synliga gravar. Gravarna utgörs av cirka tio högar och 50 stensättningar, varav flera är yt- och kantskadade av grustäkter, odling och sannolikt även av den bruksväg som löper genom gravfältet (se figur 4).

Delområde 3 ligger i Hammarby socken mellan två mindre gravfält. I väster ligger Hammarby 4:1, som i fornminnesregistret beskrivs som åtta stensättningar och en kvadratisk stensättning. Österut ligger Hammarby 57:1 bestående av fem stensättningar (www.fmis.raa.se) (se figur 5).

Tidigare undersökningar

Öster om delområde 1 i Kjula utfördes år 2011 en arkeologisk utredning, följt av en förundersökning år 2014. Cirka 1 kilometer sydöst om det nu aktuella undersökningsområdet upptäcktes vid utredningen en boplatz som delundersöktes vid förundersökningen. Härdar, gropar och stolphål undersöktes och stolphålen var del av ett stolphus. Lämningarna daterades till folkvandringstid och vendeltid (Bondesson, Lindberg, Appelgren 2015:43).

I direkt närhet till delområde 2 utfördes år 2012 en arkeologisk utredning. Sammanlagt grävdes fyra schakt öster om det nu aktuella området. I två av schakten framkom anläggningar och kulturlager. Sydöst om gravfält Hammarby 20:1 hittades i åkermark två mindre stolphål. Väster om gravfält 17:1 påträffades ett tjockare kulturlager med tegel och fragment av obrända djurben. I lagret hittades också två små skärvor av förhistorisk keramik (Svensson Hennius 2013:1).

I samma område utfördes under våren 2017 en arkeologisk schaktningsövervakning i samband med nedläggning av kraftkablar. I anslutning till gravfälten Hammarby 17:1 och Hammarby 20:1 hittades boplatzlämningar i form av en härdbotten och en härd. Kol från härden analyserades och ¹⁴C-daterades till romersk järnålder. Två stenskodda stolphål påträffades också i åkermark intill en åkerholme (Strengbom 2017:32).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den särskilda åtgärden i form av arkeologisk kontroll var att löpande undersöka och dokumentera de delar av fornlämningen som berördes samt ta tillvara fynd. Syftet var också att vid behov, justera ledningens sträckning så att den inte berörde fornlämningen.

Om komplexa lämningar eller lämningar av större omfattning framkom skulle Arkeologgruppen AB samråda med Länsstyrelsen inför ett eventuellt borttagande.

Metod

Den arkeologiska undersökningen utfördes som en schaktningsövervakning, vilket innebar att schaktningsarbetet övervakades i delsträckor där schakt togs upp, i fornlämning eller fornlämningsområde. Undersökningen utfördes med hjälp av en liten bandgrävare. Schakt övervakades i tre delområden. Schakten grävdes skiktvis ner till 0,3–0,5 meters djup och mättes sedan in med handhållen GPS. Inmätningarna har redigerats i i ArcGIS 10.3.1.

Resultat

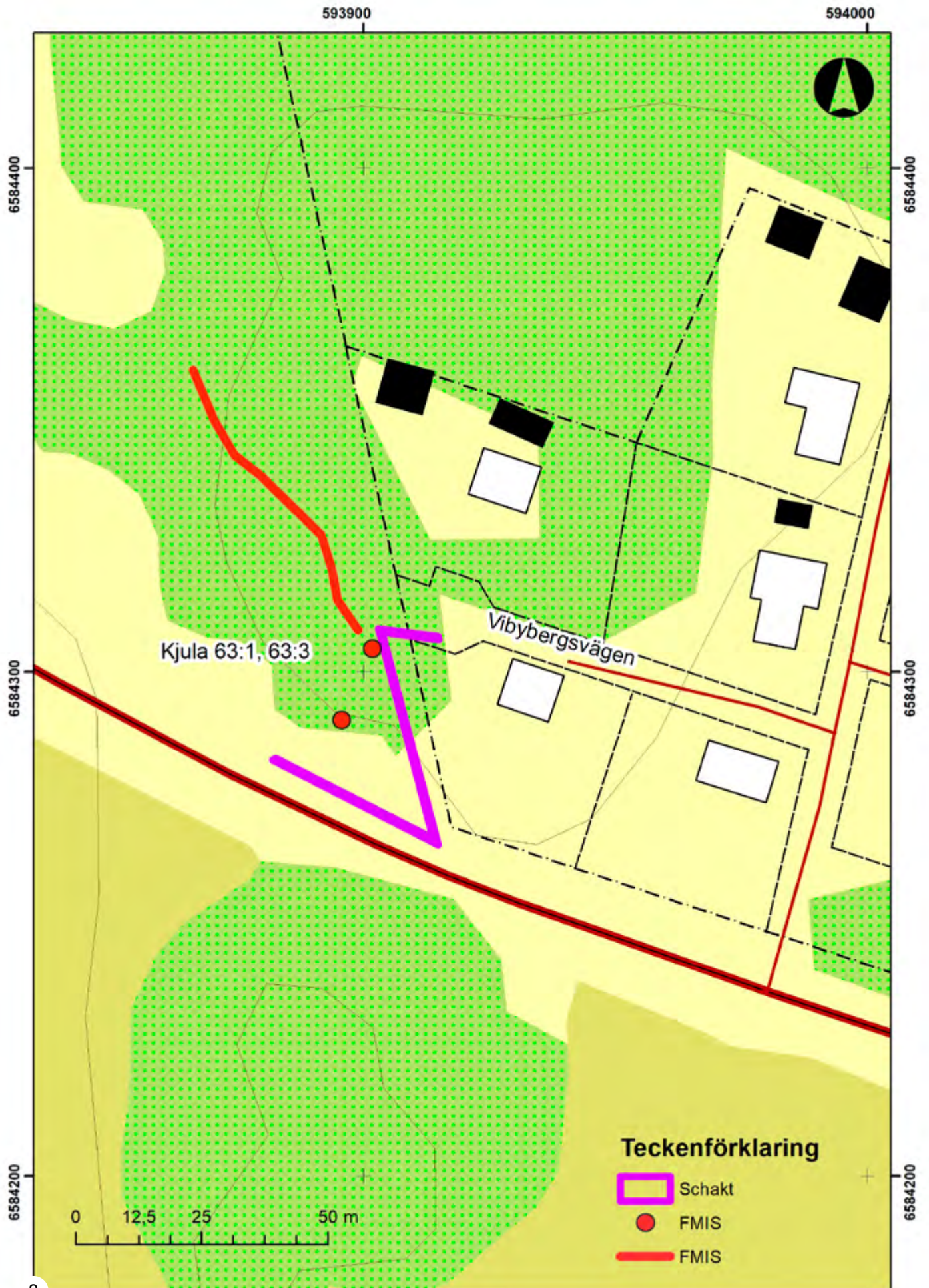
Sammanlagt övervakades cirka 330 meter i tre delområden som sträcker sig över Hammarby och Kjula socknar.

Delområde 1

Vibyberg Kjula 63:1 och 63:3

En cirka 150 meter lång sträcka övervakades i Vibyberg i Kjula socken. Schaktet grävdes från Vibybergsvägen västerut mot en moränbacke bevuxen med ekar. Här finns den registrerade skärvtenshögen Kjula 63:1. Nordväst om den löper stensträng Kjula 63:3.

Schaktets bredd var cirka 0,3 meter. Det hade ett djup av 0,4 meter och grävdes strax öster om skärvtenshögen 63:1. Här låg grästorven på stenig morän. Trots den direkta närheten till skärvtenshögen 63:1 framkom inga kulturlager eller skärvig sten. Schaktet grävdes vidare mot öster längs med tomtkanten av fastigheten Vibybergsvägen 3, i riktning mot landsvägen. Vid landsvägen svängde schaktet mot väster och grävdes parallellt med vägen. Undergrunden bestod av ljusbrun sandig silt som i väster övergick till morän för att i söder övergå av ljusbrun lerig silt. Inget av antikvariskt intresse påträffades i schaktet.

Figur 2. Schaktet i delområde 1. Skala 1:1 000.

Figur 3. Foto av stensträng Kjula 63:3 med skärvstenshög Kjula 63:1 i bakgrunden. Sett från väster.

Delområde 2

Stora Tidö Hammarby 20:1

Delområde 2 grävdes öster om gravfält Hammarby 20:1. Den övervakade schaktsträckan mätte cirka 175 meter och hade en bredd på 0,3 meter. Djupet på schaktet varierade från 0,4–0,5 meter och grävdes i kanten av vägbanan. Stratigrafin bestod av 0,40–0,50 meter tjockt påfört grus- och rundade småstenar som underlag för vägen. Tegel och en del järn-skrot noterades i lagret. I den norra delen av schaktet grävdes schaktet genom vägbanan för att ansluta till en befintlig kabel. Här syntes ett 0,05 meter tjockt lager av slagg, som lagts ut som vägunderlag.

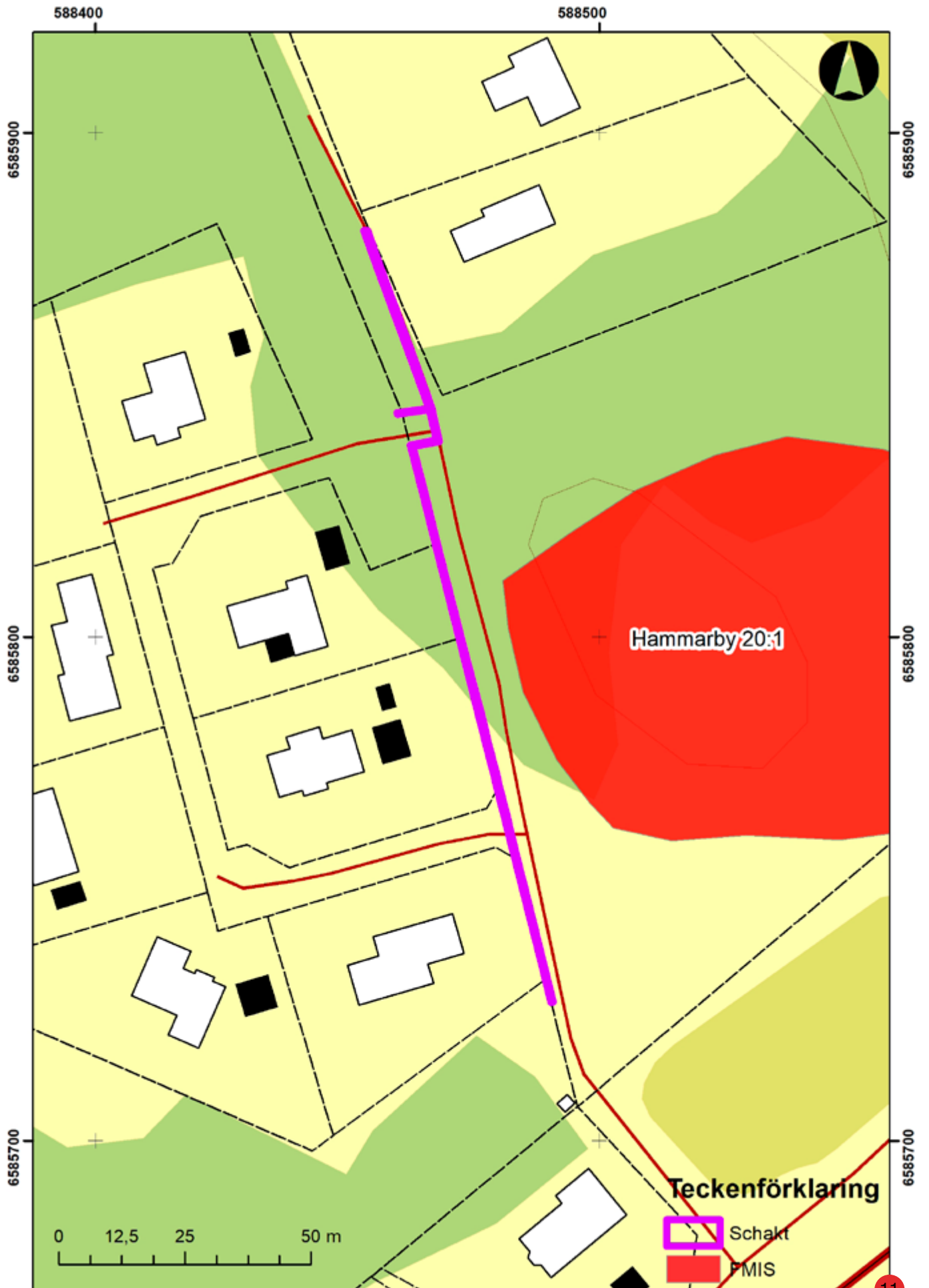
Delområde 3

Hammarby 4:1 och Hammarby 57:1

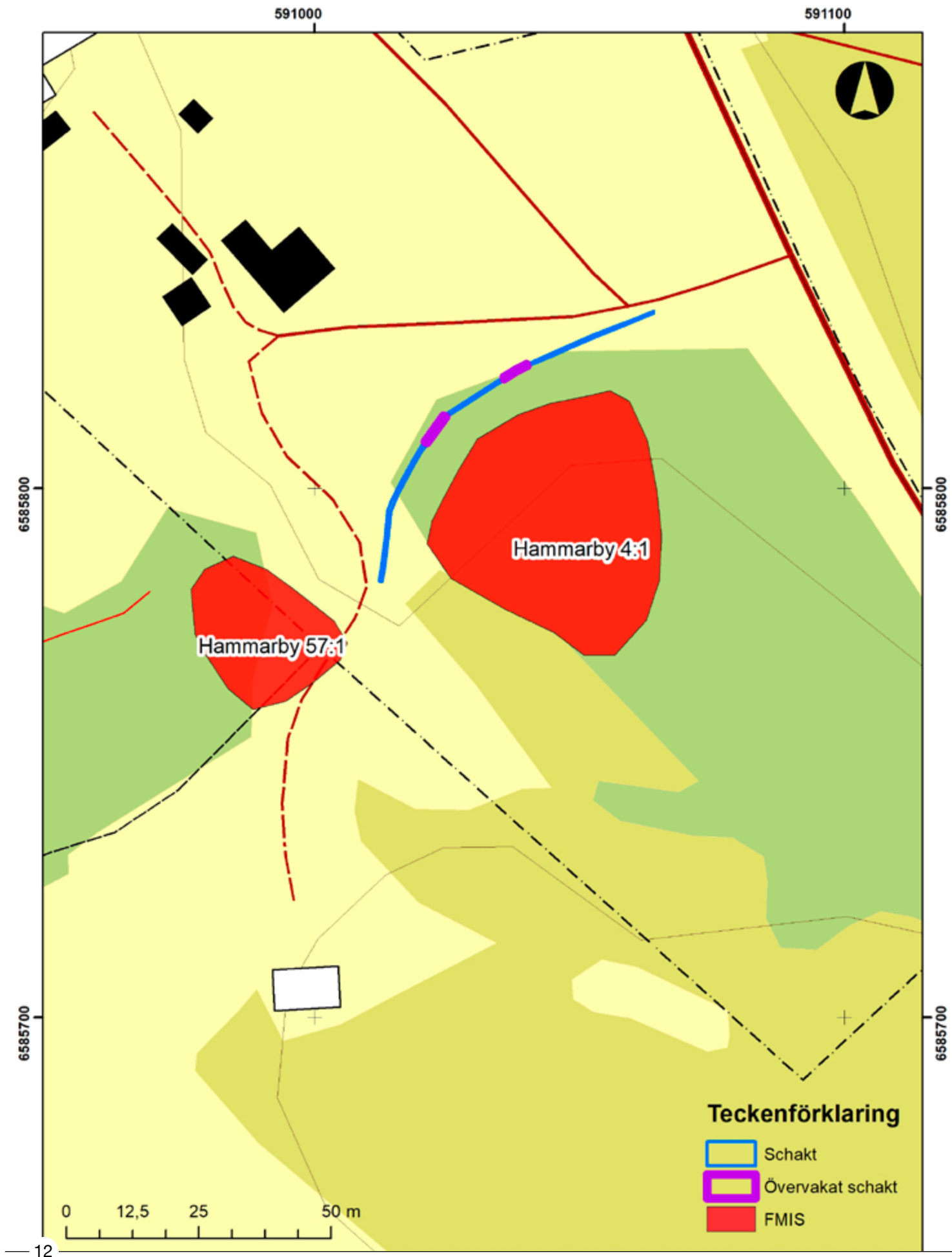
I delområde 3 hade schaktet grävts utan arkeologisk övervakning. I efterhand togs två kontrollschakt upp för att dokumentera schaktväggarna. Provschakten mätte 5 respektive 6 meter med en bredd på cirka 0,3 meter och ett djup på 0,30 meter. Yterna grävdes i kanten av det befintliga schaktet i de ytor som låg närmast gravfält Hammarby 57:1. Schaktet hade grävts i vägrenen av en äldre bruksväg. I schaktväggarna syntes påfört väggrus. Inget av antikvariskt intresse påträffades i kontrollschakten.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Ett avsteg i undersökningsplanen gjordes då Arkeologgruppen AB fick vetskap om att delområde 3 hade schaktats utan arkeologisk övervakning. I samråd med Länsstyrelsen beslutades att två kontrollschakt skulle öppnas upp i det redan grävda området, för att göra en efterkontroll av schaktväggarna. I övrigt genomfördes den arkeologiska undersökningen enligt undersökningsplanen.

Figur 4. Delområde 2. Skala 1:1 000.

Figur 5. Delområde 3. Kontrollschakten är markerade med lila. Skala 1:1 000.

Referenser

Tryckta källor

Strengbom, E. 2017. *Härdar och stolphål intill gravfälten Hammarby 20:1 och Hammarby 17:1*. Arkeologgruppen AB rapport 2017:32.

Svensson Hennius, J. 2013. *Ostra – Viggeby – Djursta. Särskild arkeologisk utredning inför ombyggnad av elnät*. SAU rapport 2013:1.

Webbmaterial

FMIS fornsök Riksantikvarieämbetets digital fornminnesregister.
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>.

Länsstyrelsen Södermanland. http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/SiteCollectionDocuments/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfragor/Riksintressen/Kulturmiljo-kunskapunderlag/d01_kafjarden 2017-05-22

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Södermanland
Kommun	Eskilstuna
Landskap	Södermanland
Socken	Hammarby och Kjula
Fastighet	Forshem1:1, Kjula Berga 1:21, Stora Tidö 1:20
Fornlämningsnummer	Hammarby 4:1, Hammarby 20:1, Hammarby 57:1, Kjula 63:1, Kjula 63:3
Lämningsstyp:	
Gravfält, stensträng skärvstenshögar	
Datering	
Bronsålder, Järnålder	
Typ av undersökning	
Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning	
Länsstyrelsens beslutsdatum	
2017-04-11	
Länsstyrelsens diarienummer	
431-1097-2017	
Arkeologgruppens projektnummer	
Ag2017_32	
Projektledning	Erica Strengbom
Personal	Erica Strengbom
Undersökningstid	2017-05-26 till 2017-06-02
Exploateringsyta	100 m ²
Undersökt yta	100 m ² , 336 löpmeter
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	
Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.	
Digitalt arkiv	
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.	
Fynd	
Inga fynd omhändertogs.	

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Delområde	Storlek (m)	Djup (m)	Bredd (m)	Beskrivning
1	150	0,3	0,3	Torv på grusig/stenig morän.
2	175	0,4-0,5	0,3	Grävdes i vägrenen. Uppfyllt med grus, sten och tegel.
3	5+6	0,3	0,3	Grävdes i vägren, grus i skikt syntes i schaktvägg.

